

IJSPLANEET ANTARCTICA

Het verste, meest geïsoleerde en koudste, het windrijkste, het meest onbewoonde en ontoegankelijkste continent, maar ook het meest fascinerende, overrompelende en vredigste landschap op aarde: Het IJs of Antarctica.

Wanneer het brommend hart van de zodiac stilvalt, wanneer iedereen aan boord van de rubberboot de afgesproken minuut stilte op zich laat afkomen, gebeurt er iets wonderbaarlijks: ik wil de stilte horen en hoor ze die eerste seconden ook, een stilte zoals alleen de woestijn die vermag te schenken, maar dan vult ze zich traag en haast onhoorbaar met geluiden, die niets anders zijn dan de ademhaling van Antarctica. De zee prevelt, haar zoutkristallen kraken, mijn gehoor verrijkt zich met bevroren klanken van ijs, dat in alle vormen en groottes over en onder elkaar schuift, door het dikke water glijdt en op het oppervlak glinstert in de weldoende zon. De blauwe gletsjerwand, wel dertig meter hoog en duizenden jaren oud, dreigt en kreunt, haar kloven en barsten op een gerimpelde huid wachten geduldig om nieuwe ijsbergen te vormen, nog jaren, nog decennia in dit tijdloos continent. Hoge bergen weerspiegelen granietzwart in de baai, met een verre echo stort ergens een ijsmassa grommend in zee en dan keert de stilte onheilspellend terug tot Antarctische sterren hun metalen roep laten horen, de wind zucht en ik zelfs een paar sneeuwvlokken hoor neerdwarrelen. Zo klein we zijn in dit overweldigende universum van sneeuw en ijs is Antarctica, na de magie van de eerste ijsberg toen het schip in de ochtend het verste continent bereikte, van een onverwachte, pure, onbeschrijflijke schoonheid, met een mythische aantrekkingskracht die de komende dagen zal blijven verbazen en ontroeren.

WAAROM?

“De eerste vijf minuten denk je dat je zal sterven, de rest van de overtocht hoop je te sterven”, had expeditieleider Shane met een stoere lach gezegd. De boeg boort zich in de golven, voor ons ligt de Straat van Drake, een duizend kilometer lange oversteek tussen Vuurland en Antarctica, waar de Atlantische en Stille Oceaan op elkaar botsen, altijd hevige winden waaien en honderden schepen zijn vergaan. De passage is de meest mensvijandige zee ter wereld, maar wie het zuidpoolcontinent wil zien, moet er doorheen: twee dagen vechten tegen zeeziekte, het bed houden of naar de horizon staren, lijden of geluk hebben en de oceaan trotseren. Reistol betalen, de Drake’s taks, afzien tussen de breedtegraden van de furious fifties en de screaming sixties. De Akademik Shokalskiy, een Finse ijsbreker met

Russische bemanning, is Ushuaia en het Beagle kanaal uitgevaren, heeft Kaap Hoorn rechts laten liggen en pompt zich door een woeste zee. Naar bak- en stuurboord slaat het schip dertig graden uit, met veel moeite zie ik de eerste albatrossen tussen de metershoge golven verdwijnen. Bij het ontbijt is slechts een kwart van de veertig passagiers present. “Waarom?” is de meest gehoorde vraag: waarom willen we naar Antarctica, waarom reizen we zo oneindig ver naar het meest geïsoleerde, ontoegankelijkste en koudste, het meest onbewoonde en verschrikkelijkste continent, waarom die pijn en inspanningen? Niemand weet het antwoord. Ik houd me overeind, slik nog een pilletje, schrijf pijlstormvogels en prions in m’n aantekeningenboekje, tuur naar een oneindige einder die heen en weer wiegt en denk aan Shane’s woorden: “The Drake is rock & roll”. De derde ochtend schemert het nog als zijn warme stem de eerste ijsberg aankondigt. Kalme zee, rode gloed in het oosten van de Antarctic Sound, een doorgang die is genoemd naar het schip van een Zweedse expeditie onder Nordenskjöld die in 1903 door het pakij werd vermorzeld en zonk in de Weddell Sea. De eerste ijskubus dobbert magisch blauw in het zwart water, besneeuwde bergen van het vasteland kleuren roze in de opkomende zon, schotsen en nog meer sculpturen drijven in Iceberg alley, de stilte en het trage schip, mensen op de brug, alles is geleden, alles is voorbij, alles begint, een nieuwe wereld, mooi en verbijsterend, het schip vaart in trance de betoverende ijswereld van Antarctica binnen.

DE BEROEMDSTE BEWONERS

Het stinkt naar dood en uitwerpselen. Het vulkanische Paulet Island oogt desolaat met honderden karkassen van pinguïns, met Antarctische jagers en zuidpoolkippen op zoek naar prooi en aas, met de resten van de hut waarin Nordenskjöld en z’n mannen een donker seizoen overwinterden. “Eind februari loopt het broedseizoen ten einde”, zegt natuurgids Akos, “die paar dode pinguïns op een kolonie van honderdduizend dieren horen bij de natuurlijke gang van zaken”. Hij heeft gelijk, het beeld van Paulet Island strookt niet met onze voorstelling van de beroemdste bewoners van Antarctica. Deze ochtend op Brown Bluff, de eerste van een dozijn landingen met de rubberboten, was de ervaring

zoveel vrolijker: honderden gentoo- of ezelspinguïns waggelden tussen de zeehonden, volwassen dieren in de rui, jonge vogels op zoek naar voedsel of in de leer voor een duik in het water. Van de zeven op de zuidpool broedende soorten zal ik er nog twee ontmoeten: de Adélie, door poolreiziger d'Urville zo genoemd naar zijn verre geliefde, en de Chinstrap- of stormbandpinguïn, getooid met een sierlijke baardstreep. Overal langs de kustlijn van Half Moon en Enterprise Island, in Paradise Harbor of op volle zee ontmoet ik de koddige stappers. “Vergis je niet, het zijn echte zeevogels die alleen aan land komen om te broeden”, zegt Akos. “Aan land vinden ze nergens voedsel, ze leven uitsluitend van kril. Pinguïns zijn extreem aangepast aan het leven op Antarctica. Met een hard verenpak, een bloedsomloop die tweemaal zoveel zout bevat als bij de mens en een dikke vetlaag trotseren ze ijzige winden, sneeuwstormen en vriestemperaturen tot min vijftig graden. Het zijn ongelooflijke vogels”. Ik zet me in de sneeuw, wacht en respecteer de richtlijn die zegt vijf meter afstand te bewaren. Maar dat is buiten de nieuwsgierigheid van de pinguïns gerekend: niets mensenschuw omringen ze me, pikken in m'n broek en vingers, ze staren me aan, waggelen weer weg en verdwijnen in een formidabel decor van water, sneeuw en ijs.

NIETS DAN BROZE SNEEUWVLOKKEN

Uitzonderlijk schijnt de zon boven Deception Island, het asgrauwe eiland van de misleiding. Behendig loodst kapitein Igor Kiselev het schip de open kraterwand binnen en laat haar in Whalers Bay voor anker gaan. Na de ontdekkingsreizigers zijn walvisvaarders de beruchtste bezoekers van het maagdelijk continent: in de baai zijn tienduizenden walvissen verwerkt tot olie, vet en traan. Her en der liggen botten, barakken staan op instorten en de silo's roesten weg in ledigheid. Als een openluchtmuseum in de krater van een actieve vulkaan getuigt het spookdorp van het voorbijgeleefd leven. Ander leven is er op sommige van het tachtigtal basissen, die als luttele stippen aanspraak maken op een morzel grond: een Chileense basis schuilt tegen een sneeuwberg, op Half Moon Island heet de commandant van het Argentijnse station me hartelijk welkom. Wetenschappelijk onderzoek, geologie of meteorologie zijn dure woorden die militaire en territoriale aanspraken moeten camoufleren. De oranje huisjes in dit immense ijsland symboliseren de breekbare toestand van dit statenloze continent, dat hopelijk nog lang en eeuwig onaangeroerd mag blijven. Op Base A van Port Lockroy, het heet dat dit Brits grondgebied is, dool ik door een klein museum, stuur postkaarten naar huis en krijg in mijn paspoort een stempel, net zoals Shane en de dokter me later een certificaat geven dat ik roekeloos genoeg was om in het Antarctische water van één graad een duik te nemen. Dat dit harde land even meedogenloos is als de hete woestijnen van deze aarde zal ik nog mogen ervaren: in Neko Harbor maken we een klimtocht naar een bergtop boven een stoere gletsjer. Plots steekt een blizzard op, een sneeuwstorm met ijzige winden die je wangen striemen. Goed ingeduffeld stap ik voorzichtig verder en denk aan de even tragische als roemrijke verhalen van de poolreizigers, aan Scott die een paar dagen voor z'n vries- en hongerdood Antarctica een verschrikkelijk oord vond, of aan Shackleton die na een maandenlange overlevingstocht z'n hele bemanning wist te redden. De hemel trekt dicht, de wind snijdt en de sneeuw wurgt, in die korte klim leer ik dat Antarctica onverbiddelijk is, dat achter die wonderlijk witte sluier ook een wreed en onverschillig monster schuilt. Laten we het, met een beperkt, veilig en

respectvol toerisme, zo houden en in dit onmetelijk universum niets anders zijn dan vluchtige sneeuwvlokken.

DE VOLMAAKTE VOGEL

Ach, overal pinguïns en andere vogels, met of zonder naam. Maar ik krijg ook zoogdieren voor lens en verrekijker. Eerst vier soorten zeehonden, met op een schots een zeeluipaard die vervaarlijk z'n tanden laat zien. Dan dolfijnen en een koppel orca's. En tenslotte de reuzen van de oceanen, dwergwalvissen, bultruggen en vinvissen. Ooit bedreigd zijn ze nu beschermd, al zullen ze wel nooit meer in dezelfde aantallen door de wereldzeeën klieven. Een fontein aan de einder, we varen er naartoe, traag doemt een kop op uit de golven, in een eindeloze beweging trekken romp en rugvin de sierlijkste lijn tot de staart vrolijk ten afscheid zwaait. Ook omwille van die vreedzame kolossen lokt Antarctica, maar hét ultieme antwoord op het 'waarom?' is zonder meer het ijs in al z'n kleuren, vormen en formaten. Op de kaart is het alsof we door een stukje België varen: Anvers Island, Brabant en Liège, de Straat van Gerlache. In dit universum tekende Adrien de Gerlache met de Belgica in 1898 voor de eerste overwintering, met onder de bemanning ook Amundsen die als eerste de zuidpool zou bereiken. Rondom het

schip: ijs. Overal ijs, vaal, wit, stralend lichtblauw, azuur, lapis, kobalt. Afkalvende gletsjers, oneindige ijsvelden en ijsbergen als sprookjeskastelen, paleizen en kathedralen. Maar ook schotsen, pannekoeken en tafelbergen, piramides en onwezenlijke sculpturen. En dan zijn er al die namen uit een jargon dat de veelheid aan ijssoorten wil benoemen: grease, brash, anchor, rotten, fast en frazil, pancake ice. Antarctica is een wereld van ijs, stilte en roerloze beweging, het is 'The Ice'. Het ijs is begin en einde, van de diepe zee en het wateroppervlak tot de hoogste bergtoppen en de hemel. Klein en weerloos sta ik op die ijsplaneet, die sinds het einde van het oercontinent Gondwana beweegt in een cyclus van vormen, groeien, bevriezen, smelten en vernietigen. Alles rondom is ijs, het einde van het zomerseizoen is nabij. Grote ijsbergen en driftig pakij's blokkeren het Lemaire Kanaal, de winter rukt snel op, maar de kapitein waagt een laatste doortocht. Geluidloos schuift de Akademik Shokalskiy door de prachtigste droomwereld van steile rotswanden, gletsjers en ijsbergen. Uit het niets verschijnt de laatste getuige: een snow petrel, egaal wit met zwarte snavel, danst sierlijk, vredig en volmaakt mooi door een kosmos van ijs. De sneeuwpijlstormvogel is voor eeuwig het zuiverste zinnebeeld van Antarctica.

Verschenen in De Tijd, BesteDingen, 07.05.2005.